

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KARAS 1918–1920 M. *THE NEW YORK TIMES* PUSLAPIUOSE

Dr. Simonas Strelcovas
Šiaulių universitetas

ĮVADAS

1918–1920 m. Nepriklausomybės karas – tikriausiai viena iš nuodugnusiai istorikų tyrinėtų Lietuvos karybos istorijos temų. Artėjant valstybingumo 100-mečio jubiliejui, ko gero, tokių tyrimų dar pagausės.

Kiekvieno tyrimo naujumo pagrindiniai vertinimo kriterijai – pasirinkti informacijos šaltiniai (duomenynas) ir darbo su jais metodai. Remdamiesi šiuo tyrimu, šį kartą siūlome pažvelgti į Lietuvos nepriklausomybės karą ne per regiono, kuriame vyko aptariami įvykiai, šaltinių prizmę, nes kaip pagrindinis šaltinis buvo pasirinktas vienas iš didžiausių tiražą pasaulyje turinčių dienraščių – *The New York Times*. Pavarčius Anglijoje ir Vokietijoje išleistų dienraščių archyvus, iš karto pajuntama Pirmojo pasaulinio karo dvasia, tam tikras tendencingumas, tampa aki-vaizdūs pokarinės Europos prisiimti (primesti) įsipareigojimai, taip pat ir dėl regiono geopolitinės padėties. Europa gyveno Versalio nutarimų projektais, tiesiog ore tvyrojo dar vieno jos politinio perbraižymo tendencijos. Todėl JAV, po Versalio sutarties ėmusi keisti savo poziciją ir retoriką, sukanti izoliacionizmo politikos link ir dėl to nebeturinti ambicijų aktyviau veikti Europoje, juo labiau Baltijos jūros rytinės pakrantės regione, atrodė žadanti būti objektyviausia. *The New York Times* ir buvo tas leidinys, kuris labiausiai tiko šiai užduočiai įgyvendinti – iš šalies komentuoti Lietuvos įvykių (Nepriklausomybės kovų) raidai ir pažvelgti į jos aktualijas kitu – užsieniečio – žvilgsniu.

Pasirinkta tyrimo pavadinimo formuluotė *Lietuvos nepriklausomybės*

karas 1918–1920 m. The New York Times puslapiuose suponuoja mintį, kad bus judama kitomis vėžėmis, nei tai paprastai buvo daroma atliekant „tradicinį“ istorinį tyrimą. Iš tyrimo pavadinimo natūraliai išplaukia ir pagrindinis šaltinis – pasaulinio lygio žurnalistikos aukso grynuolis *The New York Times*. Todėl esminius jo skirtumus, kurie ir daro takoskyrą tarp įprastų archyvinių istoriografinių tyrimų ir pastarojo, norėtume trumpai aptarti šio straipsnio įvadinėje dalyje.

Kaip minėta, Nepriklausomybės kovos jau yra sulaukusios ir neabejotinai ateityje dar sulauks ne vieno Lietuvos istoriko dėmesio. Tikėtina, kad šie tyrimai bus papildyti naujais archyviniais šaltiniais, naujomis interpretacijomis ir galbūt naujais faktais. Kita vertus, dauguma šių tyrimų yra ir greičiausiai bus atlikti naudojant vietos šaltinius. Tokiais šaltiniais laikome duomenis, saugomus pagrindiniuose Lietuvos archyvuose, privačių asmenų kolekcijose, publikuotus šaltinius, korespondenciją, periodiką ir pan. Šiandien turime susiformavusį ir per dešimtmečius nusistovėjusį Nepriklausomybės kovų aiškinimo naratyvą. Jam būdinga ir tam tikra retorika, kuri dažniausiai nekvestionuojama, t. y. išlaiko stabilų *status quo* nuo XX a. trečiojo dešimtmečio vidurio, kai buvo imtasi tirti šių kovų istoriją. Vis dėlto šie tyrimai, nesvarbu, kada atlikti ar paskelbti, kaip minėjome, turi spaudą „*atlikti Lietuvoje*“. Būtent pastaroji aplinkybė šio tyrimo autorių paskatino pabandyti pažvelgti į Nepriklausomybės kovas kiek kitaip – nesiekiant paneigti arba kažkaip pakoreguoti iki šiol atliktus istorikų darbus. Pagrindinis šio tyrimo tikslas – papildyti jau esamą Nepriklausomybės kovų istorinį duomenyną, atveriant naujas šių tyrimų galimybes ir, ko gero, galima sakyti, perspektyvas. Ši principinė galimybė pažvelgti į mums žinomus ir kiekvienam lietuviui artimus įvykius kitomis akimis yra svarbi. Juo labiau kad toks požiūris pateikiamas naudojant ne istorikui Lietuvoje ar užsienyje sunkiai pasiekiamus šaltinius, o priešingai – masines informavimo priemones (šiuo atveju – spausdintą dienraštį), kurios, be kita ko, formavo eilinių skaitytojų (JAV piliečių) Lietuvos nepriklausomybės kovų vertinimą. Šis ar panašus tyrimas galėtų svariai papildyti esamus ir ateityje atliktinus šia tema darbus. Atlikus JAV, Prancūzijos, Anglijos ir Vokietijos leidinių analizę galima pažvelgti į Nepriklausomybės kovas naujai. Artėjant šių įvykių 100-mečiui, tai galėtų tapti vienu iš istorikų dienotvarkės punktų.

Tyrimo imtis – laikraščio *The New York Times* numeriai nuo 1918 m. pabaigos iki 1920 m. rudens. Buvo peržiūrėti visi šio laikotarpio numeriai ir, remiantis tyrimo apibrėžtimi ir iš to išplaukiančiu atrankos konceptu, atrinkti atitinkantys išsikeltus kriterijus, t. y. juose turėjo būti pateikta informacija apie lietuvių kovas su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Pradėjus tekstų atranką, pasvarsčius buvo nuspręsta į bendrą sąvadą įtraukti ir tekstus, kuriuose galima rasti informacijos apie Lietuvą apskritai ir jos valstybingumo siekius konkrečiai. Priežastis, ko gero, akivaizdi – norėta parodyti, kaip Lietuva buvo pristatoma laikraščio skaitytojams.

Atsižvelgiant į tyrimo temą, pasirinktą šaltinį ir tekstų tematinius atrankos kriterijus tyrimas buvo suskirstytas į keturis skyrius. Pirmajame siekta pristatyti bendrus 1918–1920 m. Lietuvos įvykių vaizdinius, pateiktus Amerikos skaitytojams. Antras, trečias ir ketvirtas skyriai skirti Lietuvos nepriklausomybės kovų su skirtingais priešais atspindžiams ir jų analizei. Straipsniai pristatomi ir jų turinys analizuojamas chronologine tvarka, t. y. pradedant 1918 m. pabaigos ir baigiant 1920 m. spalio mėn. publikacijomis.

LIETUVA 1918–1920 M. *THE NEW YORK TIMES* STRAIPSNIUOSE

Atskirai Lietuvai skirtų tekstų *The New York Times*, atsižvelgiant į pasirinktus tyrimo chronologinius rėmus, yra nedaug, kita vertus, šie straipsniai (jų rasta 25) leidžia nesunkiai susidaryti bendrą vaizdą, kaip rytinės Baltijos jūros pakrantės regionas, įskaitant Lietuvą, buvo pristatomas laikraščio skaitytojams.

Ankstystviausia su Nepriklausomybės kovų laikotarpio chronologinėmis ribomis sietina publikacija apie Lietuvą pasirodė 1919 m. sausio 1 d. Straipsnis *The New Nations* skirtas bendrai regiono (Vidurio ir Rytų Europos) apžvalgai, kartu pateikiama skaitytojams duomenų ir apie Lietuvą¹. Lietuvai skirta informacija glaudžiai susijusi su Lenkijos klausimu.

¹ The New Nations // The New York Times. 1919 01 01. New York. USA.

Iš esmės Lenkija pristatoma kaip valstybė, atkūrusi savo valstybingumą, tačiau dėl neišmintingos politikos norinti jėga primesti savo valią Lietuvai ir daliai Ukrainos (*partly to the unwise policy of its own rulers in attempting to force an undesired sovereignty on Lithuania and parts of the Ukraine*)². Skaitytojams leidžiama suprasti, kad situacija Lietuvoje nėra gera, tačiau vis dėlto apžvalga baigiama pakylėta ir geranoriška nata: pasaulis turėtų suteikti jai galimybę įgyvendinti nepriklausomybės siekį (*the world owes it to their poples to give them a fair opportunity at realization of their aspirations to independence*)³. Vis dėlto kalbėti apie Lietuvą, jos santykius su kaimynais ir piešti galimas ateities perspektyvas yra viena, o pamėginti paaiškinti skaitytojui, kur vis dėlto prasideda ir baigiasi Lietuva, – visai kas kita. Puikiai žinome, kad panašių problemų, norint nubrėžti bent apytiksles Lietuvos ribas, kildavo ne tik užsienio atstovams – tai sukeldavo aštrias diskusijas ir pačioje Lietuvoje. Esant tokiai padėčiai, užsienio žiniasklaidai likdavo patikrintas metodas, kuris, ko gero, nepasikeitė iki mūsų dienų, – remtis autoritetais. Tokiu autoritetu buvo pasirinkta kunigo Antano Jusaičio 1918 m. anglų kalba parašyta ir JAV išleista knyga *The History of the Lithuanian Nation and Its Present National Aspirations (Lietuvių tautos istorija ir dabartiniai jos valstybingumo siekiniai)*⁴. Straipsnyje, remiantis A. Jusaičio darbu, apibūdinama Lietuvos padėtis aptariamuoju laikotarpiu ir vaizdžiai piešiama ateities perspektyva: Lietuvą turėtų sudaryti buvusios Kauno gubernijos teritorija, 2/3 Vilniaus ir Suvalkų gubernijų, dalis Gardino gubernijos ir Mažoji Lietuva. Bendra tokio darinio teritorija siektų 33 430 kvadratinų mylių, čia gyventų kiek daugiau kaip 4 milijonai gyventojų. Tačiau prie šios valstybės teritorijos derėtų prijungti latvių gyvenamas žemes – Kuršo guberniją, dalį Livonijos ir 1/3 Vitebsko gubernijos. Numatomo darinio bendras plotas – 58 300 kvadratinų mylių, gyventų kiek daugiau kaip 6,2 milijono gyventojų⁵.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ A. Jusaitis. *The History of the Lithuanian Nation and Its Present National Aspirations*. Philadelphia, USA, 1918.

⁵ Wants Lithuania Made a Free Nation. Writer Advances Arguments for Consideration by Conferees at the Peace Table // *The New York Times*. 1919 01 12. New York. USA.

Pastaroji perspektyva, mūsų nuomone, svarbi ne tiek dėl įdomių teritorijos vizijų, kiek dėl bendro informacijos srauto, patraukusio eilinio niujorkiečio dėmesį 1919 m. sausio mėnesį. Taip pat nederėtų pamiršti, kad, kol Lietuvos sienų klausimas nebuvo išspręstas, šio ir panašių laikraščių skaitytojai bendrą vaizdą apie įvykius geografiniame kontekste susidarydavo daugiausia remdamiesi juose pateikta informacija. Beje, netrukus Lietuva jau buvo pristatoma kaip rimta regiono jėga (turinti per 6 milijonus gyventojų), nenorinti nieko bendra turėti su Lenkija. Prie Lietuvos mielai prisijungtų 9–10 milijonų gudų ir pora milijonų latvių. „Tokia Lietuva būtų stipresnė ir taikingesnė už Lenkiją“, – baigiamas straipsnis⁶. Kiek rimti ir adekvatūs buvo šie ir panašūs pranešimai, be abejo, – kita kalba. Tačiau mums svarbu išsiaiškinti, kaip ir kokią galėjo matyti Lietuvą bendrame regiono kontekste *The New York Times* skaitytojas.

Straipsnyje *Ko reikia Lietuvai* aptariama ekonominė krašto būklė⁷. Iš esmės sudėtinga 1919 m. šalies padėtis piešiama be didesnių pagražinimų: Lietuvoje gyvena per 6 milijonus žemės ūkyje dirbančių žmonių, tačiau 1919 m. ir visa pokarinė suirutė sukėlė daug problemų ir verčia galvoti apie ūkio perorientavimą nuo dominuojančio žemės ūkio į gamybą. Tam tikslui, pasak straipsnio autoriaus, labai pasitarnautų žaliavos iš JAV ir jos gamintojų produkcija bei technologijos. Be to, Lietuvai šiuo metu labiau už žaliavas, tokias kaip geležies rūda ir pan., reikia grūdinių kultūrų sėklų, kad galėtų atkurti savo žemės ūkį, kuris yra nualintas rusų ir prūsų (orig. *Russian and Prussian armies*) kariuomenių. Lietuva savo ruožtu turtinga linų, kuriuos galėtų eksportuoti manais už medvilnę ir jos gaminius iš JAV. Straipsnis baigiamas ganėtina optimistine gaida – JAV pripažinus Lietuvos valstybingumą, pastaroji jai taps nauja patrauklia rinka⁸.

Labai įdomūs tekstai Vilniaus klausimu. Iš esmės *The New York Times* pozicija aiški – Vilnius tapo susidorojimo su vietos žydais lenkų rankomis vieta. Kiek tam turėjo įtakos Lietuvos žydų dalyvavimas Taikos konferencijoje Lietuvos delegacijos gretose, sunku pasakyti, tačiau

⁶ Wants Free Lithuania. Leader Here Opposes Union with the republic of Poland // *The New York Times*. 1919 02 23. New York. USA.

⁷ What Lithuania Needs. And Also the Materials Which This Country Can Supply // *The New York Times*. 1919 05 04. New York. USA.

⁸ Ten pat.

straipsnių tonas akivaizdžiai nepalankus lenkams.

Šie straipsniai, pasirodę 1919 m. vasaros pradžioje, tyrimui aktualūs ne tik regioninės situacijos vertinimo kontekste, bet ir neišvengiamo karinio konflikto tarp Lietuvos ir Lenkijos akivaizdoje. Jų skaitytojui sudaromas Vilniaus, kaip viduramžių miesto, kur paklaikusi daugumos (lenkų – S. S.) minia terorizuoja gyventojų mažumą, vaizdas: smurto protrūkis – viešas, neretai prieinama iki egzekucijų viešose miesto erdvėse ir naikinama privati nuosavybė⁹. Kitos dienos, t. y. birželio 11 d., laikraščio numeryje informacija papildyta išsamesniu aprašymu. Remiantis straipsniu, žydų delegacijos vadovas Luisas Maršalas vėliau pateiks šią informaciją prezidentui Vudruvi Vilsonui Paryžiuje¹⁰.

Tokios ir panašios publikacijos JAV spaudoje turėjo perduoti labai aiškia žinią: Vilnius lenkų rankose yra humanitarinė problema, kurią reikia nedelsiant spręsti. Liepos mėnesio straipsniuose daug dėmesio skiriama Lietuvos paramai. Lietuvos vyriausybės pastangos susitarti su JAV vyriausybe dėl drabužių, avalynės, medikamentų tiekimo nenuėjo perniek. Skaitant laikraštį galima nesunkiai suprasti, kad Lietuva lėtai, bet užtikrintai tampa JAV prekybos partnere¹¹. Aktyvėjant bolševikų veiksmams regione, geri Baltijos valstybių santykiai buvo itin svarbūs. Šia prasme įdomus trumpas Helsinkyje vykusios konferencijos, kurioje dalyvavo Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos delegacijos, aprašymas. Šioje konferencijoje buvo siekiama rasti bendrą tarpvalstybinį sutarimą ir Antantei parodyti regiono nusiteikimą aktyviai dalyvauti kovose su bolševikais. Žinoma, vadovaujant Lenkijai. Tačiau, pasak *The New York Times*, Lietuvos ir Lenkijos nesutarimai tokie dideli, kad Lietuvos atstovai pareiškė nebūsiantys jokios sąjungos nariai, jei joje bus Lenkija. Tokios žinios, manome, vėliau bus svarbios gilinantis į lietuvių ir lenkų kovų epizodą¹².

⁹ Tales of Horror In vilna Report. Made to Louis Marshall, It Says Jews Were Tortured, Robbed, and Murdered // *The New York Times*. 1919 06 10. New York. USA.

¹⁰ Report on Vilna Pogrom. Local Commitee Gives Out Cable Message from Paris // *The New York Times*. 1919 06 11. New York. USA.

¹¹ Supplies for Lithuania. Army to Receive \$ 17,000,000 in Food and Clothing // *The New York Times*. 1919 07 19. New York. USA.

¹² Baltic State Decide to Unite Agaist the Reds. Lithuania holds Aloof. Refuses to enter Into Any Comact to Which Poland is a Party // *The New York Times*. 1920 01 22. New York. USA.

1920 m. vasario 10 d. skaitytojams vertinti buvo pateiktas straipsnis rėkiančiu pavadinimu *Lietuvos nepripažinimas*. Iki tol buvo galima manyti, kad JAV ir Lietuvos santykiai aktyvių lietuvių ir žydų organizacijų dėka plėtojami teigiama linkme, tačiau po to šios tendencijos buvo nubrauktos vienu brūkšniu.

Iš esmės JAV valstybės sekretoriaus Roberto Lansingo atsakymai Lietuvos vyriausybei reiškė ne ką kita, o JAV politikos pokyčius, atsiradusius simpatizuojant admirolo Aleksandro Kolčako vieningos Rusijos vyriausybei ir dėl to paliekant Lietuvos klausimą spręsti tolimoje ateityje, geriausiu atveju ją suvokiant kaip kultūrinę autonomiją¹³. Iš visų neseniai susikūrusių nepriklausomų respublikų išimtis buvo padaryta tik Suomijai ir Lenkijai, kurių valstybingumą pripažino Taikos konferencija. Tad Lenkijos kaip *de facto* ir *de jure* tarptautinio veikėjo klausimas būsimų kovų kontekste atrodo labai įdomiai. Kita vertus, besikeičianti situacija Rusijos pilietiniame kare vertė nedramatizuoti šio vyriausybės sprendimo. Pasak laikraščio, tai, kad JAV vyriausybė atsisakė pripažinti naujų respublikų valstybingumą, lėmė situacija 1919 m. rudenį, kai Nikolajaus Judeničiaus pajėgos buvo prie Peterburgo, o Antono Denikino – nuo Oriolo žygiavo link Maskvos. Tačiau dabartinė padėtis, t. y. susiklosčiusi 1920 m. vasario mėnesio viduryje, esanti visiškai kitokia. Tiek A. Denikino, tiek A. Kolčako pajėgos yra sumuštos, tad, atsisakant pripažinti naujų valstybių nepriklausomybę, pastarosios stumiamos bolševikų, kurie pripažins (laikinais, žinoma) bet kieno nepriklausomybę, glėbin¹⁴.

Gegužės mėnesį pasirodžiusi publikacija, kurios autorius – Amerikos Raudonojo Kryžiaus vicepirmininkas Eliotas Wadsworthas, skirta ekonominėms ir humanitarinėms Vidurio ir Rytų Europos regiono problemoms aptarti, įdomi ne tik dėl savo turinio, bet ir dėl iliustracijos – žemėlapiu, kad skaitytojai galėtų susipažinti su Lietuvai priskirtina teritorija¹⁵.

¹³ No Recognition for Lithuania. This Government Emphasizes Its desire to Maintain Russian Unity // The New York Times. 1920 02 10. New York. USA.

¹⁴ Standing by Russia // The New York Times. 1920 02 11. New York. USA.

¹⁵ Economic Chaos Among States Of Mid-Eastern Europe // The New York Times. 1920 05 09. New York. USA.

1 pav. Vidurio ir Rytų Europos žemėlapis¹⁶

Baltijos ir visas buvusios Rusijos imperijos regionas buvo taikliai pavadintas Anglijos ir Prancūzijos dvikovos lauku. Metų pradžioje pranašėni buvo britai, kurie rėmė N. Judeničių ir A. Denikiną, po pastarųjų pralaimėjimo žvilgsnis nukrypo į vietinius veikėjus, t. y. Latviją ir Estiją (atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuva čia neminima – S. S.), kurios britams padedant sėkmingai išvarė bolševikus. Taip Ryga, Liepoja ir Talinas virtualiai tapo britų uostais Baltijos jūroje, o sudarius komercines sutartis su Latvija ir Estija, D. Britanijos įtaka dar labiau išaugo. Pasirašiusi panašią sutartį su Lietuva, D. Britanija, pasak laikraščio, įgytų išimtinės

¹⁶ Ten pat.

teises santykiuose su Baltijos valstybėmis. Kita vertus, pažymi dienraštis, Lenkijai akivaizdžiai daro įtaką Prancūzija, kuri ją globoja ir finansuoja jos stiprinamas karines pajėgas¹⁷.

Lietuvos padėties apžvalgos aptarimą baigsime 1920 m. rugpjūčio 20 d. publikacija, skirta trijų Baltijos šalių (Estijos, Latvijos ir Lietuvos) valstybingumo pripažinimui *de facto*, ką padarė D. Britanija. Straipsnyje rašoma, kad toks sprendimas buvo priimtas atsižvelgiant į to meto realijas (akivaizdi aliuzija į JAV vyriausybės sprendimus?), kai pripažintos valstybės tampa realiais regiono veikėjais su visuotinio balsavimo metu išrinktais parlamentais, su teise vykdyti teritorijos kontrolę, tarpvalstybinėmis sutartimis ir panašiais valstybingumo atributais¹⁸.

LIETUVIŲ KOVOS SU BOLŠEVIKAIS

The New York Times tikrai daug dėmesio skyrė įvykiams mūsų regione, todėl straipsnių, skirtų 1919–1920 m. Lietuvai, buvo nemažai. Kaip galima spręsti iš trumpos Lietuvos apžvalgos, padarytos remiantis šio laikraščio straipsnių apžvalga, nepaisant to, kad ji ne visuose tekstuose traktuojama kaip valstybė *de facto*, vis dėlto dažniausiai skaitytojas gali suprasti, kad kalba eina apie besikuriančią ir savo valstybingumo pripažinimo tarp kitų valstybių siekiančią šalį. Ir tokiai naujai valstybei iš karto teko susidurti su jos egzistavimui besipriešinančiomis jėgomis.

Turime labai aiškiai suvokti tų dienų realijas: kovos su bolševikais, bermontininkais ir Lenkija buvo ne dėl tam tikrų ginčytinų teritorijų, demarkacijos linijų ar vieno kito kaimo. Klausimas iš esmės buvo principinis – būti ar nebūti Lietuvos valstybei? Ir atsakymas į šį klausimą galėjo būti tik bekompromisis. Tad, kol bolševikai gana grėsmingai fantazavo apie pasaulinę revoliuciją, Pavelo Bermonto-Avalovo daliniai bandė kurti

¹⁷ Success for France in Polish Victory. Her Statesmen are Counting on Poland's Leadership in Eastern Europe // *The New York Times*. 1920 05 05. New York. USA.

¹⁸ Disclaim Seeking Russia's Partition. British Recognition of De Facto Governments of Baltic States Held be Justified // *The New York Times*. 1920 08 20. New York. USA.

neaiškios kilmės geopolitinį darinį, o lenkai – tradiciškai atkurti tai, kas jau buvo prarasta, Lietuvai tekęs uždavinys buvo labai aiškus ir konkretus – išgyventi. Todėl tokių kovų analizė JAV, tradiciškai laikoma laisvų žmonių šalimi, spaudoje turi taip pat tam tikrą emocinį užtaisą.

Kovos su bolševikais buvo aprašytos 37 *The New York Times* straipsniuose, išspausdintuose nuo 1918 m. gruodžio 29 d. iki 1920 m. spalio. Iš jų 26 straipsniai išspausdinti 1919 m., kai kovos buvo aktyviausios, o 1920 m. pasirodė 10 straipsnių.

Apskritai pažymėtina, kad bolševikai JAV spaudoje išnyra gana netikėtai, ir straipsnių autoriai nėra visiškai tikri, kaip reikėtų pristatyti šiuos grėsmingų politinių pokyčių kaltininkus. Štai 1918 m. viename pirmųjų straipsnių, skirtų Lietuvos ir bolševikų klausimui, pastarieji vadinami leninistais. Tradicija suteikti visam judėjimui pavadinimą pagal lyderio slapyvardį arba pavardę labiau būdinga vietos plėšikų gaujoms ir Rusijos pilietinio karo veikėjams. Tai rodo ir netikrumą, abejones, kaip derėtų traktuoti bolševikus. Straipsnyje *Leninistai grasina Vilniui* rašoma apie artėjančių bolševikų grėsmę Lietuvos sostinei Vilniui¹⁹.

Pirmąją 1919 m. dieną pasirodęs straipsnis taip pat buvo skirtas Vilniaus klausimui ir artėjančių bolševikų grėsmei. Niujorke susirinkusi Amerikos lietuvių tautinė taryba paskelbė protestą sąjungininkų vyriausybėms. Jame buvo išreikštas susirūpinimas, kad numanomas Vilniaus užėmimas yra ne siekis kovoti su bolševikais, o pretekstas įvesti savo karines pajėgas ir jėga išspręsti Lietuvos klausimą.²⁰

Sausio 2 d. pateikta informacija, pagrįsta bolševikų telegrafo naujienomis. Straipsnyje rašoma: „Nujausdama pavojų, Lietuvos buržuazinė vyriausybė pasitraukė iš Vilniaus į Kauną.“²¹ Kitoje vietoje, vėlgi remiantis tame pačiame straipsnyje skelbiamomis bolševikų naujienomis, rašoma, kad Švenčionių–Panevėžio geležinkelio ruožas taip pat jau bolševikų kontroliuojamas. Apskritai metų pradžioje pasirodžiusiuose straipsniuose, vienaip ar kitaip skirtuose Lietuvos ir bolševikų santykiams, Vilnius dar aiškiai nepriskiriamas Lietuvai. Greičiau atvirksčiai. Bolševikų grės-

¹⁹ Leninites Menace Vilna // *The New York Times*. 1918 12 29. New York. USA.

²⁰ Rejects Poland demand // *The New York Times*. 1919 01 01. New York. USA.

²¹ Red forces are also pushing forward in Esthonia and Livonia // *New York Times*. 1919 01 02. New York. USA.

mė Vilniui ir jo kraštui pristatoma kaip grėsmė čia gyvenantiems lenkams. Sausio mėnesio informacija pateikiama remiantis *Associate Press* agentūros žiniomis, todėl yra daugiau ne *The New York Times* žurnalistų darbo rezultatas, o kitų šaltinių informacijos perteikimas. Todėl gana įdomiai skamba laikraštyje perpasakotas vokiečių įgulos Vilniuje vado plk. Wernerio atsakymas gyventojams, kai jis buvo paprašytas skirti ginklų vietiniams, kad jie galėtų pasipriešinti artėjantiems bolševikams: „Berlynas mums davė labai aiškius nurodymus. Mes nebūsime beždžionės, kurios iš laužo trauks anglams kaštonus. Man gaila jūsų žmonių, dukterų ir vaikų, bet ši šalis turi būti sunaikinta.“²²

Labai savotiškas ir netgi simboliškas sausio 9 d. straipsnis, pasakojantis apie lenkus, ginančius Lietuvos sostinę Vilnių²³. Beje, bolševikų veiksmai pranešimuose ir netgi jų pavadinimuose, pavyzdžiui, *Kaip pranešama, bolševikai degina namus, plėšia ir žudo valstiečius*²⁴, *Iš karto buvo pradėtos civilių gyventojų žudynės*²⁵, yra prilyginami mongolų ordos antpuoliams. Bolševikai suvokiami ir skaitytojams pristatomi kaip atėjūnai, kadangi „lietuviai valstiečiai plėšimuose nedalyvauja, o patys yra plėšiami bolševikų“²⁶. Pagrindinė žinia, kurią skleidžia bolševikai ir kurią perteikia amerikiečiams laikraštis, – „visi jūsų žmonės greitai bus tokie kaip mes. Daugiau nebus privačios nuosavybės savininkų. Mes vykstame į Varšuvą, o tada užimsime visą Europą“²⁷, „bolševikų karius matė nešančius vėliavas su užrašais: „Tegyvuoja raudonasis teroras“ ir „Mirtis ne darbininkams“²⁸. Galima tik spėlioti, kaip tokios ir panašios eilutės apie privačios nuosavy-

²² Says Poles Despair Over Red Invasion. Whole Province of Vilna Imperilled-Germans Abandon Riga to Bolsheviki // *The New York Times*. 1919 01 03. New York. USA.

²³ *Russian Reds Begin Battle for Vilna. Their Advance Guards Driven Back by Poles Defending Lithuanian Capital.*

²⁴ Red Army Pushes Close to Vilna; Throngs of Lithuanian Refugees Flee to Warsaw to Escape from Bolsheviki. Wave of Loot and Murder // *The New York Times*. 1919 01 05. New York. USA.

²⁵ Bolshevik Army Captures Vilna from Poles; Starts Massacre of People as Militia Flees // *The New York Times*. 1919 01 10. New York. USA.

²⁶ Reds Ravage Lithuania // *The New York Times*. 1919 01 16. New York. USA.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Bolsheviki Slow Up At Polish Frontier. Advance of Terrorists Continues To Be Marked By Murder And Rapine// *The New York Times*. 1919 01 21. New York. USA.

bės naikinimą ir verslininkų likimą turėjo būti suprastos skaitytojų. Pasi-
taikydavo ir, iš šiandienos pozicijų žiūrint, keistų pranešimų. Pavyzdžiui,
1919 m. sausio 17 d. numeryje rašoma, kad Lenkija, paprašius Lietuvos
prezidentui, perima Lietuvos administravimą, kad galėtų šalį apginti nuo
bolševikų²⁹. Kita vertus, pažymėtina, kad tokie ir panašūs pranešimai pa-
teikiami ne vienašališkai, o nurodant šaltinį. Pavyzdys – telegrama iš Var-
šuvos. Todėl, kilus įtarimų, labiau išprusęs skaitytojas galėjo daryti tam
tikras išvadas, kvestionuodamas jų objektyvumą.

Sausio 25 d. straipsnio jau vien pavadinimas darė įspūdį – *Lietuviai
paėmė į nelaisvę 6500 bolševikų*³⁰. Jame rašoma apie Lietuvos kariuome-
nės pergalę prieš bolševikus prie Kaišiadorių ir nurodomas bolševikų,
paimtų į nelaisvę, skaičius, kuris, turint omenyje grėsmingą jų įvaizdį,
skaitytojui turėjo atrodyti įspūdingas.

Sėkmingos lietuvių kovos su bolševikais 1919 m. pavasarį pristatomos
ir kituose *The New York Times* tekstuose. Pasakojama apie lietuvių pajė-
gas, persekiojančias bolševikus. Štai kovo 2 d. laikraščio numeryje rašo-
ma apie lietuvių pajėgas, kurios nustūmė bolševikus už Šiaulių, Šeduvos,
Vievio ir Varėnos linijos. Maža to, rašoma laikraštyje, vengdami visiško
sutriuškimo, bolševikai paprašė Lietuvos laikinai nutraukti karo veiks-
mus, tačiau pastaroji nesutiko.³¹

Panašiai pergalingomis spalvomis piešiama padėtis ir kituose kovo
mėn. straipsniuose. Skaitytojas, vartydamas to mėnesio numerių pusla-
pius, galėjo nesunkiai susidaryti nuomonę, kad su bolševikais iš esmės
jau viskas baigta, nesusipratimas, prasidėjęs Rusijoje, lokalizuotas ir Eu-
ropa pamažu grįžta į normalų, nors ir pokarinį, gyvenimą.

Kovo 19 d. mus dominančio straipsnio pavadinimas taip pat labai iš-
kalbingas – *Bolševikai sutriuškinti keliuose mūšiuose*³². Remiantis praneši-
mu iš Kauno, skaitytojai informuojami apie lietuvių pergales prie Sedos ir

²⁹ Poland to Protect Lithuania from Reds // *The New York Times*. 1919 01 17. New York. USA.

³⁰ Lithuanians Take 6,500 Bolsheviks // *The New York Times*. 1919 01 25. New York. USA.

³¹ Report Successes Over the Bolsheviks. Cossacks Said to be in Saratov // *The New York Times*. 1919 03 02. New York. USA.

³² Bolsheviks Routed in Several Battles. Lithuanians and Estonians Attacking and Winning All Along Their front // *The New York Times*. 1919 03 19. New York. USA.

Pagirių. Priešas (bolševikai – S. S.) priverstas trauktis per visą fronto liniją.

Labai išsamus straipsnis pasirodė kovo 30 d. Nepaisant prašančiojo, vadinasi, silpnojo, pozicijos, kuri buvo priskiriama Lietuvai (*Lietuviai prašo pagalbos*), vis dėlto leidžiama susidaryti įspūdį, kad būtent Lietuva yra pagrindinis regiono gerovės garantas, kordonas, saugantis nuo bolševizmo likusią pokario Europą³³. Rašoma, kad bolševikų pajėgos, stumiamos lietuvių, priverstos trauktis visu frontu kasdien po 2–3 mylias. Lietuvos karinės pajėgos pristatomos kaip turinčios apie 12 000 visiškai aprūpintų savanorių. Čia pat rašoma, kad Lietuva galėtų sutelkti 250 000 (!) karių, tačiau tam trūksta elementarių dalykų. Įdomu tai, kad lietuvių uniformos esančios amerikiečių, o dėvimos kepurės – japonų pavyzdžio³⁴. Fronto prieš bolševikus linija, pasak straipsnio autoriaus, išsėtęsi nuo Liepojos Šiaulių ir Panevėžio kryptimis. Kalbama apie išsakytą pageidavimą (deja, nutylima autorystė – S. S.) suformuoti jungtinę lietuvių, latvių ir estų karinę vadovybę, kuri galėtų bendrai koordinuoti veiksmus prieš bolševikus. Straipsnis baigiamas citata, kuri gražiai parodo lietuvių poziciją Amerikos skaitytojui, tačiau, deja, stokoja išsamesnės faktinės medžiagos: „Mūsų žmonės entuziastingai kovoja su bolševikais nepaisydami, kad sovietinė vyriausybė pripažino Lietuvos nepriklausomybę. <...> Lietuvos nuomone, jei pavyktų sulaikyti bolševizmą Rusijoje 5–10 metų, jis išsivėptų ir taptų nekenksmingas. Tačiau jei dabar bolševikai susijungs su *spartakidais* (Vokietijos radikalais kairiojo judėjimo, pavadinto Spartako vardu, nariai – S. S.), bolševizmas išplis po visą pasaulį kaip ugnis ir sunaikins viską. Lietuvos tikslas – sulaikyti bolševizmą Rusijoje, iki jis mirs arba taps nekenksmingas.“³⁵

Pažymėtina, kad apie bendrus kovos su bolševikais veiksmus kariuomenę, vadovaujamą jungtinės vadovybės ir jungtinio generalinio štabo, buvo kalbama dar tų pačių metų pabaigoje, tiesa, šio jungtinio dalyviais vadinant tik lietuvius ir latvius³⁶.

³³ Lithuanians Ask For aid. Say They and Neighbors Can't Repel Bolshevist Attacks Indefinitely // The New York Times. 1919 03 30. New York. USA.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Dual Baltic alliance. Letts and Lithuanians Combine to Resist Red Attacks // The New York Times. 1919 12 23. New York. USA.

1919 m. balandžio mėn. taip pat buvo pažymėtas lietuvių pergalėmis. Remiantis pranešimu iš Varšuvos, bolševikai buvo verčiami trauktis iš Vilniaus. Tačiau tokiai įvardyti buvo sukurptas išties išpūdingas pavadinimas – *Besitęsianti Lietuvos kariuomenės sėkmė*³⁷. *Raudonieji palieka Daugpilį. Lietuviai pasistūmėjo per visą frontą, užimta keletas punktų* – viltinga antraštė pasitiko skaitytojus birželio 13 d.³⁸ Straipsnyje rašoma, kad energingai puolusių lietuvių dėka iš bolševikų buvo atsiimti Subačius, Rokiškis ir Obeliai. Bolševikai pakrikę ir persekiojami³⁹.

Galiausiai 1919 m. *The New York Times* publikacijos apie lietuvių kovas su bolševikais baigėsi, kai rugsėjį bolševikai paprašė lietuvių pradėti taikos derybas⁴⁰.

1920 m. kovų su bolševikais epizodas labiausiai išryškėjo tų metų vasarą. Lietuvai šiuo atveju buvo nepaprastai svarbi liepos 10 d. sutartis su Sovietų Rusija. O Europai, ko gero, svarbiausias buvo rugpjūčio mėn. vykęs mūšis ties Varšuva, sustabdęs bolševikų žygį į Vakarų Europą.

Liepos 18 d. *The New York Times* paskelbė straipsnį įdomiu pavadinimu *Ką gauna Lietuva*⁴¹. Straipsnyje, kuris, beje, parengtas remiantis oficialiu pranešimu iš Kauno, gana nuodugnai aprašomos taikos su Sovietų Rusija detalės. Minimimi 2 milijonai aukso rublių, numatyti iškirsti miškai, Lietuvos archyvai ir Metrika. Pristatoma sutarta su Sovietų Rusija Lietuvos valstybės siena, prasidedanti šiaurėje, kiek į rytus nuo Daugpilio, pietuose įtraukianti Lydą ir Gardiną ir besibaigianti ties Augustavu. Straipsnyje rašoma, kad lietuviai gavo daugiau teritorijos, nei iš pradžių siekė. Vis dėlto įdomiai skamba paskutinė straipsnio pastraipa: „Sutartis, nepaisant pranešimų spaudoje, nenumato bolševikams teisės kirsti Lietuvos teritoriją puolant Lenkiją.“⁴²

³⁷ Bolsheviki Quitting vilna. Continued Success of Lithuanian Army Reported from Warsaw // *The New York Times*. 1919 04 11. New York. USA.

³⁸ Reds Evacuating Dvinsk. Lithuanians Advance All Along the Front, Take Several Points // *The New York Times*. 1919 06 13. New York. USA.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ask Peace With Lithuania. Paris Now Hears of Overtures by the Russian Bolsheviki // *The New York Times*. 1919 10 10. New York. USA.

⁴¹ What Lithuania Gets. Russian Soviet Agrees to Liberal Terms in Peace Treaty Just Signed // *The New York Times*. 1920 07 18. New York. USA.

⁴² Ten pat.

1920 m. rugpjūtis buvo kupinas įvairių įvykių. Ant kortos iš tiesų buvo pastatyta, galima sakyti, Europos ateitis, ir dienraščio puslapiuose nemažai dėmesio skirta įvykiams mūsų regione, pirmiausia, žinoma, susijusiems su bolševikų žygiu į Vakarus. Jau rugpjūčio pradžioje buvo rašoma, kad, nepaisant visų bolševikų pažadų, duotų Lietuvai, jie ir toliau terorizuoja krašto gyventojus ir tai daroma pagal direktyvas, gautas tiesiai iš Maskvos. Bolševikai nuolat esą kerta demarkacijos liniją, o galiausiai lietuviai yra priversti vyti juos jėga, be to, susprogdinti tiltus, kad ateityje išvengtų šių neprašytų svečių⁴³.

Bolševikams patyrus triuškinamą pralaimėjimą Varšuvos mūšyje, teko bent iš dalies vykdyti sutarties su Lietuva įsipareigojimus ir trauktis iš Vilniaus. Apie tai rašoma rugpjūčio 20 d. straipsnyje *Raudonieji palieka Vilnių*⁴⁴. Matyt, įtampa ir nusivylimas po mūšio buvo toks didelis, kad netrukus atsinaujino lietuvių ir bolševikų susirėmimai ties demarkacijos linija. Bolševikai netgi mėgino grasinti, kad nutrauksią evakuacijos iš Lietuvos procesą. Tad nenuostabu, kad susirėmimų būta ne vieno, siekiant iškrapštyti ir paraginti raudonusius nešdintis iš lietuvių žemių. Laikraštyje rašoma apie lietuvių nukautus bolševikų komisarą ir eilinius karius⁴⁵.

Faktiškai toks buvo paskutinis pranešimas, kurį būtų galima tiesiogiai susieti su pasirinktu tyrimo lauku – Nepriklausomybės kovomis. Bolševikams patyrus dar vieną triuškinamą smūgį mūšyje prie Nemuno rugsėjo mėn. viskas persikėlė į neišvengiamų taikos derybų stadiją ir bolševikų klausimas iš regiono, taip pat ir iš Lietuvos dienotvarkės bent jau kuriam laikui išnyko. Deja, kaip žinome, ne tokiam ilgam, kaip norėjosi.

Apibendrinant šį poskyrį derėtų stabtelėti ties keliais, mūsų nuomone, nuodugniau nagrinėtiniais teiginiais. Pirma, *The New York Times* buvo gausu informacijos, vienaip ar kitaip sietinos su Lietuvos kovomis prieš bolševikus. Būtent taip. Formuluoatė pasirinkta neatsitiktinai. Iš nagrinėtų laikraščio tekstų galima padaryti išvadą, kad straipsniai pagal tematiką skirti ne lietuvių ir bolševikų kovoms, o Lietuvos kovoms prieš bolševikus. Tam, matyt, būta kelių priežasčių. Pirmiausia – apskritai neigiamas

⁴³ Lithuanian Drive Bosheviki Back // The New York Times. 1920 08 03. New York. USA.

⁴⁴ Reds Leaving Lithuania // The New York Times. 1920 08 20. New York. USA.

⁴⁵ Lithuanians Fight Reds. Soviet Commissioner and Soldiers Killed in New Clash // The New York Times. 1920 08 22. New York. USA.

bolševikų, kaip visa naikinančios ordos, įvaizdis, todėl automatiškai kiekvienas, kovojantis su šiuo blogiu – pavienis individas ar valstybė, – tampa herojumi. Kita vertus, į ką derėtų atkreipti dėmesį, dominuojantis tokios informacijos šaltinis buvo pranešimai iš Kauno. Retai šaltinių kilmė sietina su pranešimais iš Varšuvos, o tik pavieniais atvejais informacija pateikiama remiantis bolševikų pranešimais. Todėl lieka tik pasidžiaugti, kad šioje Lietuvai svarbioje kovoje mūsų vyriausybės informaciniai pranešimai buvo traktuojami kaip optimaliai atitinkantys tą turinį, kuris buvo skirtas *The New York Times* skaitytojui. Todėl iš pirmo teiginio tarsi išplaukia kitas apibendrinimas. Laikraščio tematika yra tiesiogiai susijusi su informacijos šaltiniais, tačiau kaip tai bus pateikta skaitytojui ir koku būdu skaitytojas bus kviečiamas atsiversti vieną ar kitą puslapį – jau priklausė išskirtinai nuo redakcijos ir pavienių žurnalistų gebėjimų ir talento. Ir čia, mūsų nuomone, ypatingas vaidmuo tenka straipsnių pavadinimams, kitaip tariant, iškaboms, kurios tarsi sako: „Būtinai perskaityk!“ Todėl baigdami šį tarpinį reziümė pateiksime keletą iškalbingų straipsnių pavadinimų, skaitytojui palikdami galimybę pačiam padaryti atitinkamas išvadas: *Lietuviai ir estai puola ir laimi visais frontais, Lietuviai persekioja sumuštas (bolševikų – S. S.) pajėgas, Lietuviai pasistūmėjo per visą frontą, užimta keletas punktų, Lietuviai paima į nelaisvę 6500 bolševikų, Lietuviai kovoja su raudonaisiais, Lietuviai išstumia bolševikus.*

LIETUVIŲ KOVOS SU BERMONTININKAIS

Kovos su bermontininkais aptartos 11 straipsnių, kurie laikraštyje pasirodė 1919 m. vasarą–1920 m. sausio mėn. Apskritai pažymėtina, kad šiam Lietuvos nepriklausomybės kovų etapui *The New York Times* skyrė mažiausiai dėmesio. Tam buvo keletas priežasčių.

Bermontininkai tiek instituciškai, tiek politiškai buvo vertinami kaip neiški geopolitinė anomalija, nedaug ką bendra turinti su realiu pasauliu. Pagrindine to priežastimi galima būtų laikyti tai, kad jų kariuomenės nebuvo egzistuojančios valstybės pajėgos. Geriausiu atveju tai buvo neiški būsimos Rusijos vizija, galbūt iš dalies – Vokietijos interesai šiame

regione, bet realios, atitinkančios visus kriterijus valstybės nebuvo, kaip nebuvo ir iš to išplaukiančios galios legitymiai kažkam atstovauti. Todėl bermontininkai plačiaja prasme buvo laikinas žaislas, kuris, neįgyvendinęs jam skirtos misijos, buvo tiesiog išmestas. Kita priežastimi galėtume laikyti kupinus įvykių 1919 ir 1920 m., kai, baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, rytinėje Baltijos jūros pakrantėje prasidėjo ginkluoti konfliktai tarp valstybingumą paskelbusių politinių darinių. Todėl bermontininkų klausimas dėl jų neaiškios marginalinės prigimties negalėjo konkuruoti su Lenkijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Sovietų Rusijos tematika. Be to, bermontininkai kaip paskiras veiksnys buvo sunkiai identifikuojami, todėl neretai pranešimuose, kuriuos būtų galima priskirti šiai temai, figūruoja sąvoka „vokiečių pajėgos“.

Pirmieji pranešimai apie lietuvių ir vokiečių karinių dalinių nesutarimus *The New York Times* pasirodė 1919 m. birželio 7 d. Pranešime perteikiamas Lietuvių Amerikoje tarybos pranešimas, kuriame, be kita ko, teigiama, kad vokiečiai plėšikauja Lietuvoje, parduoda bolševikams kontrabandą, įskaitant ginkluotę, ir faktiškai atiduoda Lietuvą į bolševikų rankas⁴⁶. Maždaug po poros mėnesių, rugpjūčio pradžioje, pasirodė straipsnis, kurio skaitytojui natūraliai turėjo kilti klausimas dėl Vokietijos pajėgų rytiniame Baltijos jūros regione ir kuris po to galėjo susidaryti kiek aiškesnį vaizdą. Jame rašoma, kad Vokietija siekia šiame istoriškai jos įtakos regione (minimos Lietuva ir Latvija) išlaikyti provokišką centrą. Generolas von der Goltzas siejamas su Vokietijos noro turėti regione savo koloniją įgyvendinimu. Tačiau, pasak straipsnio autoriaus, Taikos konferencijos dalyviai, pirmiausia Prancūzija ir Didžioji Britanija, tam kategoriškai nepitaria. Generolui von der Goltzui nedviprasmiškai buvo pasakyta nedelsiant išvykti iš šio krašto drauge su savo daliniais⁴⁷. To paties mėnesio 20 d. straipsnyje *Vokiečiai Lietuvoje* kaltinamos Vokietijos karinės pajėgos ne tik dėl to, kad nekovoja su bolševikais, bet ir dėl visapusio Baltijos valstybių alinimo, savo jėgas skyrus kovai su nacionalinėmis tų šalių kariuomenėmis. Be to, vokiečiai buvo kaltinami skaldantys

⁴⁶ Germans Aid Bolsheviki. Said to be Working Against Both Esthonians and Lithuanians // *The New York Times*. 1919 06 07. New York. USA.

⁴⁷ Entente to Oust Von Der Goltz's Army. Plan to Establish Germanic Centre on eastern Flank of Poland to Exposed//*The New York Times*. 1919 08 08. New York. USA.

Baltijos vienybę, primetant jiems atsakomybę už blogus lietuvių ir lenkų santykius. Pagrindinė straipsnio mintis – neva bolševizmas baigia išsikvėpti, o vokiečių galia regione ima augti⁴⁸,

Daugiau dėmesio nusipelno gana išsamiai aprašytas vokiečių – bermontininkų išsidėstymas Lietuvoje. Pranešama, kad nuo rugpjūčio pradžios šios pajėgos daugiausia dislokuotos Vakarų Lietuvoje. Šiauliai yra tapę jų baze, čia pat veikia ir generalinis štabas. Šios pajėgos kontroliuoja teritoriją nuo Vilkaviškio pietuose iki Radviliškio ir Joniškio šiaurėje. Vokiečiai kontroliuoja geležinkelius. Bendras pajėgų karių skaičius Lietuvoje – per 40 000, iš jų vokiečių – 37 000, rusų – apie 3000. Prie vokiečių pajėgų nuolat prisijungia rusų karo belaisviai. Ko gero, dėl šios priežasties deklaruojama ištikimybė Rusijos vyriausybei ir admiralui A. Kolčakui. Pajėgoms, pasak laikraščio, vadovauja rusas, tačiau realus vadas yra vokiečių generolas von der Goltzas⁴⁹. Išsamiausias tekstas, skirtas „bermontiada“, *The New York Times* pasirodė 1919 m. spalio 17 d. Nepaisant to, kad straipsnio pavadinimas neatrodo daug žadantis – *Latviai pasistūmėjo apibus Dauguvos. Daugiau kaip 20 karo laivų atplaukė į Rygą sustiprinti sąjungininkų pajėgas.* <...> *Grėsmė Lietuvai*, – vis dėlto būtent čia pirmą kartą buvo paminėti pulkininkai P. Bermontas-Avalovas ir E. Virgoličius, taip pat jų vadovaujamų karinių dalinių veiksmi Lietuvoje⁵⁰. Būtent šiame straipsnyje galima aptikti ir tam tikrų politinių bermontininkų aspiracijų. Jame rašoma, jog pulkininkas E. Virgoličius pareiškęs, kad, jei savanoriškai vienytųsi su Rusija, lietuviams būtų garantuota savivalda. Kita vertus, pasak E. Virgoličiaus, jei atsisakys, lietuviai bus laikomi išdavikais⁵¹. Lapkričio 12 d. straipsnyje teigiama, kad Lietuva griežtai atsakiusi į pulkininko P. Bermonto-Avalovo kvietimą pradėti taikos derybas. Straipsnyje, kuris remiasi pranešimais iš Kauno, rašoma, kad P. Bermon-

⁴⁸ The Germans in Lithuania // *The New York Times*. 1919 08 20. New York. USA.

⁴⁹ German Army Ready to Invade Russia. Lithuanian Representative Says von der Goltz is to Proclaim Himself Ally of Kolchak // *The New York Times*. 1919 08 31. New York. USA.

⁵⁰ Letts Push Advance Across The Dvina. More Than 20 Warship Arrive to Reinforce Allied Squadron at Riga. Appeal to Poles for Help. American red Cross Warehouse Under Fire. Threat to Lithuania // *The New York Times*. 1919 10 17. New York. USA.

⁵¹ Ten pat.

tas-Avalovas kasdien sulaukia pastiprinimo iš Vokietijos⁵².

Lapkričio mėn. pasirodė trys straipsniai, skirti bermontininkų ir Lietuvos konfliktui. Lapkričio 19 d. straipsnyje skaitytojai informuojami, kad „30 000 vokiečių šarvuotais automobiliais įsiveržė į Lietuvą“⁵³. Be to, remiantis Berlyno šaltiniu, rašoma, kad nuotykių Baltijos regione nesėkmė privers reaktionierius pasukti Vakarų kryptimi. Daugiau šiame tekste apie lietuvių ir bermontininkų susirėmimus neužsimenama. Karinis klausimas čia buvo pristatytas per latvių kariuomenės ir bermontininkų tarpusavio susirėmimus.

Lapkričio 29 d. išspausdintas straipsnis apie lietuvių pergalę prie Radviliškio⁵⁴. Lietuviams laimėjus mūšį, vokiečių (bermontininkų) pajėgų atsitraukimas tapo komplikuoatas. Todėl sąjungininkų atstovo generolo Alberto Henry'io Niesselio nurodymu lietuvių pajėgoms buvo įsakyta atsitraukti. Čia pat rašoma, kad lietuviai labai įtariai žiūri į vokiečius ir nenori duoti jiems nė menkausio atokvėpio. Tačiau vokiečių pajėgos esančios visiškai demoralizuotos, todėl lietuviai greičiausiai sutiks jas praleisti, kaip tai daro latviai⁵⁵.

Paskutinis straipsnis, kuriame Lietuvos kontekste minimas P. Bermontas-Avalovas, pasirodė 1920 m. pradžioje. Sausio 8 d. straipsnyje rašoma apie lenkų ir latvių bendrus karo veiksmus prieš bolševikus. Straipsnio autoriaus nuomone, P. Bermontą-Avalovą sutriuškinus, Lietuva pateko Vokietijos įtakon, ir tai tapo atsvara Prancūzijos Lenkijai teikiamam patronatui⁵⁶.

Trumpai aptarus lietuvių kovas su bermontininkais, taip pat derėtų padaryti bent jau kelių sakinių šio poskyrio apžvalgą. Kaip buvo užsiminta, pagrindinė problema buvo veikėjų įvardijimas. *The New York Times* visiškai nelaikė bermontininkų paskira, savarankiška karine jėga. Lai-

⁵² Baltic Conference On. Delegates from Poland, Finland, Ukraine, and White Russia Attend // *The New York Times*. 1919 11 12. New York. USA.

⁵³ German Front Rolled Up By Letts. Bermond's Forces in North Courland Cut Off from Those in Southwest. Enemy Evacuates Mitau. 30 000 Germans with Armored Cars Reported to Have Invaded Lithuania // *The New York Times*. 1919 11 19. New York. USA.

⁵⁴ To Let germans Clear Out. But Letvia and Lithuania Will Brook No Delay // *The New York Times*. 1919 11 29. New York. USA.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Lithuanians Left Line Unguarded // *The New York Times*. 1920 01 08. New York. USA.

kraščio nuomone, kuri ir buvo pateikiama skaitytojui, lietuviai kariavo su vokiečiais, tiek likusiais regione po Didžiojo karo, tiek su atvykusiais savanoriais. P. Bermontas-Avalovas, kaip ir E. Virgoličius, buvo minimi tik epizodiškai. Straipsnių autoriai akivaizdžiai leido suprasti, kad pagrindinis tokios padėties kaltininkas yra Berlynas ir jo atstovas regione vokiečių generolas von der Goltzas.

LIETUVIŲ KOVOS SU LENKAIS

Lietuvių ir lenkų nesutarimai, taip pat ir kovos, aprašyti 38 straipsniuose, kurie laikraštyje buvo išspausdinti 1919 m. pradžioje–1920 m. spalio pabaigoje. Šiai tyrimo daliai priskirtinų tekstų turinys gerokai skiriasi nuo straipsnių apie kovas su bolševikais ir bermontininkais turinio. Pagrindinė priežastis, be abejo, buvo konfliktuojančių pusių įvaizdžio skirtumai. Akivaizdus bolševikų ir bermontininkų priskyrimas prie agresorių ir neigiamų veikėjų etiketės klįjavimas nekėlė didesnių diskusijų, ir tai buvo matyti plika akimi, nors ir siekta išlaikyti objektyvumą, o lietuvių ir lenkų konfliktas buvo išskirtinis. Tiek viena, tiek kita valstybė kovojo su bolševikais. Tad tarpusavio nesutarimai, prieš akis turint bendrą priešą, skaitytojui, esančiam kitame žemyne, negalėjo būti lengvai suprantami. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį ir į informacijos šaltinių kilmę. Kaip jau minėta, tiek bolševikų, tiek bermontininkų kovos daugiausia buvo pateikiamos skaitytojams remiantis informacija, gauta iš Lietuvos. Todėl labai įdomu patyrinėti, kaip šaltinių kilmė ir priklausomybė vienai ar kitai konfliktuojančiai pusei paveikė teksto turinį. Išskyrus tekstus, skirtus lenkų ir bolševikų kovoms, kurios prasideda baigiantis 1918 m., lietuvių ir lenkų konfrontacijos naratyvas pradedamas gana keistu ir lakonišku tekstu, kuris pasirodė 1919 m. vasario viduryje, – *Lenkai Lietuvoje pakeis vokiečius*⁵⁷. Skaitytojams vertinti pateiktas lietuvių ir lenkų delegacijų susitarimas, priimtas vasario 16 d. (įdomi data tokiam susitarimui – S. S.).

⁵⁷ Poles To Replace Germans In Lithuania // *The New York Times*. 1919 02 18. New York. USA.

Pranešta, kad buvo nuspręsta, jog besitraukiančią iš Lietuvos Vokietijos 10-ąją armiją pakeis Lenkijos pajėgos, kurios okupuos teritoriją. Kovo pradžioje pasirodęs straipsnis skirtas daugiau politinei apžvalgai, tačiau, mūsų nuomone, nemažiau svarbus, nes padeda suprasti bendrą kontekstą, nuotaiką, kuri tvyrojo 1919 m. pavasarį ne tik mūsų laukuose, bet ir per diplomatines derybas. Rašoma, kad lietuvių delegacijos vadovas Augustinas Voldemaras susitikimo su Rusijos atstovu M. Maklakovu metu aptarė lenkų delegacijos pasiūlymą rusams pasidalyti Lietuvą. Pagal pasiūlymo sąlygas, lenkams atitektų pietinė Lietuvos dalis, o rusams – šiaurinė. Tačiau, rašoma straipsnyje, toks lenkų pasiūlymas netenkina rusų, kadangi pastarieji siekia vieningos Rusijos, t. y., pasak jų atstovų, visa Lietuva turėtų priklausyti Rusijai⁵⁸. Tokios iliustracijos, manome, gali padėti geriau suvokti tarptautines aktualijas ir nelengvas užduotis, kurios buvo iškeltos Lietuvos delegacijų atstovams ir paveikė bendrą valstybės gyvenimo rutiną.

Vasaros pradžią mūsų regione žymėjo nauji įvykiai. Tai atsispindėjo lietuvių ir lenkų tarpusavio santykiuose ir apie juos rašančioje JAV spaudoje. *Lietuviai kaltina lenkus* – tai straipsnio, kurio pavadinimas tikrai turėjo patraukti skaitytojų dėmesį birželio 8 d. *The New York Times* numeryje⁵⁹. Jame rašoma, kad Lietuvių tautinė taryba kreipėsi į JAV Valsybės departamentą, reikšdama protestą dėl lenkų agresyvių veiksmų ir prašydama JAV apsaugos. Kadangi straipsnyje iš dalies cituojama Tarybos peticija, pateiksime nedidelę jos turinį atskleidžiančią ištrauką:

„Invazija (lenkų kariuomenės – S. S.) yra apibūdinama kaip nežmoniškai smurtinė. Vyksta egzekucijos, plėšimai, nuosavybės naikinimas ir netgi masinės gyventojų žudynės. Vien tik Vilniuje per du tūkstančius žmonių nužudyti, kiti dešimt tūkstančių tapo benamiais arba buvo deportuoti; daugybė žymių žmonių, įskaitant ir dviejų Vyriausybės narių žmonas, buvo paimti įkaitais; vieši pastatai ir žymių lietuvių veikėjų rezidencijos buvo sunaikintos arba apiplėštos. Lietuvos žydai buvo nepelnytai žudomi, neretai nežmoniškai kankinami ir žeminami, siekiant juos išvaryti iš gy-

⁵⁸ Polish Question Soon To Be Settled // *The New York Times*. 1919 03 05. New York, USA.

⁵⁹ Lithuanians accuse Poles. Petition Washington to Stop Alleged Outrages Upon Nationals // *The New York Times*. 1919 06 08. New York, USA.

*venamųjų vietų<...> Lietuva yra priversta atitraukti dalį savo pajėgų iš bolševikų fronto.*⁶⁰

Kitą 1919 m. pusmetį daugiau naujienų apie konfliktuojančias puses nebuvo pateikta. Vis dėlto metų pabaigoje *The New York Times* publikavo labai vertingą ir išsamų straipsnį⁶¹. Jo pagrindinis šaltinis – Amerikos įgaliotinis Baltijos šalims Džonas Allynas Geidas. Šis norvegų kilmės amerikietis buvo gerai susipažinęs su Šiaurės ir Rytų Europos regionu, mokėjo daug kalbų, todėl 1919 m. rudenį buvo paskirtas JAV atstovu Baltijos šalyse. Pagrindinė Dž. Geido rezidencija buvo Rygoje, tačiau minėtas straipsnis remiasi pastarojo kelionės į Kauną išpūdžiais, todėl šiam tyrimui tinka labiau nei bet kuris kitas. Lietuvos situacija, pasak JAV atstovo, šiuo metu sudėtinga. Jos, t. y. Lietuvos, kariuomenė ne tik maža, bet ir kurį laiką turėjo kariauti su bolševikais ir P. Bermonto-Avalovo vokiečiais (būtent taip jie įvardijami tekste – *Bermondts Germans* – S. S.). Tačiau Lietuva šiuo metu kur kas labiau kenčia nuo lenkų spaudimo, kas suprantama kaip didžiausia grėsmė taikai Rytų Europoje. Lenkija nuo vasaros pradžios skverbiasi gilyn pro sąjungininkų nustatytą demarkacijos liniją. Lenkija yra užėmusi Vilnių, kuris tiek ekonomiškai, tiek etnografiškai yra lietuvių. Vilniuje lenkai terorizuoja gyventojus ir „valo“ miestą nuo bet kokios lietuviybės. Periferijoje situacija dar sudėtingesnė. Lenkų užimtų Seinų gyventojai sakosi tokių represijų nematę nei vokiečių, nei bolševikų okupacijų metu. Visos mokyklos uždarytos, o lietuvių kalbą uždrausta viešai vartoti. Lietuvos vyriausybė neseniai sulaukė POW perversmininkus, kurie ruošėsi nuversti Lietuvos vyriausybę ir paskelbti Lietuvą Lenkijos protektoratu. Visi sąmokslininkų apklausų protokolai ir pranešimai iš Seinų buvo pateikti sąjungininkų įgaliotiniams⁶².

Šis pranešimas laikraštyje, mūsų nuomone, nusipelno platesnio komentaro dėl kelių priežasčių. Pirma, pagrindinis šio straipsnio šaltinis buvo ne Lietuvos ar Lenkijos informacinės agentūros, o amerikietis, paskirtas įgaliotiniu Baltijos valstybėse. Taigi šiame regione jis atstovavo

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Lithuania Invaded By The Polish Army. Line of Demarkation Established by the Allies is Being Disregarded. Outrages are Charged. Vilna Being Polanized and the Country Districts Pillaged and Inhabitants Oppressed // *The New York Times*. 1919 12 14. New York. USA.

⁶² Ten pat.

Junginėms Amerikos Valstijoms ir jo nuomonė buvo, galima sakyti, žinios iš pirmų lūpų savo, t. y. amerikiečių, auditorijai. Taip pat svarbu ir pats turinys. Vis dėlto Dž. Geido tekstai to meto skaitytojui leido pamatyti kitokią, nei buvo peršama Lenkijos ir Prancūzijos, įvykių interpretaciją.

Pagrindinė informacija apie lietuvių ir lenkų kovas ir nesutarimus aptariamuoju laikotarpiu vis dėlto datuojama 1920 m. vasara ir rudeniu. Būtent šis laikotarpis, ko gero, grėsmingiausias, ir sulaukė daugiausia dėmesio. Kita vertus, nereikėtų pamiršti, kad Vakarų ir Vidurio Europa, žurnalistų požiūriu, jau nebebuvo karštasis taškas. Praūžus karui ir pasibaigus Versalio konferencijai, Europa atsidėjo savo ūkio ir nacionalinių valstybių gerovės kūrimui. O mūsų regionas vis dar kunkuliavo, pasaulį domino įvykių gausa.

Birželio 4 d. laikraštyje pasirodė straipsnis, skirtas Lietuvos situacijai bolševikų agresijos akivaizdoje aptarti⁶³. Jame, remiantis *Berlinske Tidente* korespondento pranešimu, rašoma, kad Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Voldemaras kategoriškai paneigė gandus apie galimą Lietuvos ir bolševikų karinę sąjungą. Paklaustas, ar Lietuva nesiruošia įvesti savo karinių dalinių į bolševikų jai pripažintas teritorijas, ministras atsakė, kad galutinis sprendimas nebus priimtas iki Antantės išaiškinimo. Tačiau, pasak ministro, Lietuva negali pasyviai stebėti esamos padėties, todėl vyriausybė paskelbė mobilizaciją⁶⁴.

Liepos 9 d. laikraštyje pranešta apie sėkmingą lietuvių saugumo operaciją, kurios metu užbėgta lenkų ruošiamam perversmui už akių. Sučiupti kai kurie organizatoriai, rasti dalyvių sąrašai, veiklos planai ir kitų dokumentų⁶⁵. Akivaizdu, kad tokia įvykių eiga nepranašavo šiame regione greitai įsivyrausiančios ramybės. Liepos pradžioje Lenkijos agentūros pasistengė, kad per pasaulį nusiristų tariamos Lietuvos agresijos atgarsis. Buvo išsiųsti pranešimai, kad Lietuva drauge su Vokietija ruošiasi pradėti karo veiksmus prieš Lenkiją. Tokie ir panašūs pranešimai, žinoma, blogino ir taip prastus šių valstybių santykius, kaitino aistras. Tačiau pirmiau-

⁶³ Lithuania Is Mobilizing. Report of Military Alliance with Bolsheviki Officially Denied // The New York Times. 1920 06 04. New York. USA.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Talk Of Polish Plot. Revolt Planned to Overthrow Government of Lithuania // The New York Times. 1920 07 09. New York. USA.

sia Lietuvai teko tokius pranešimus „gesinti“ oficialiais pareiškimais, neigiant bet kokias asociacijas su tokio pobūdžio planais.

Liepos 11 d. laikraštyje paskelbtas oficialus Lietuvos vyriausybės pa-neigimas, kuriame sakoma:

„*Liepos 5 d. išsiųsta iš Varšuvos telegrama, pranešanti, kad lietuviai ir vokiečiai planuoja bendrą Lenkijos puolimą šio mėnesio antroje pusėje ir kad šiam tikslui Lietuva nusipirko daug karinės amunicijos iš Vokietijos, yra visiškai be pagrindo ir neturi nieko bendro su tiesa.*“⁶⁶

Po pirmo bolševikų sutriuškinimo rugpjūčio viduryje įvykiai dar la-biau įsibėgėjo. Besitraukiančius bolševikus lenkai persekiojo, o Lietuvai tuo metu teko itin sunki užduotis – iš pradžių atsilaikyti prieš abi kariau-jančias puses, o vėliau apsiginti nuo vis agresyvesnių lenkų. 1920 m. rug-sėjo–spalio mėnesiai buvo gausūs pranešimų apie lietuvių ir lenkų susi-rėmimus. Deja, jau pirmosiomis dienomis aukų neišvengta⁶⁷. Pranešimų šiuo įtemptu laikotarpiu pasirodydavo beveik kasdien.

Rugsėjo 1–4 ir 6–7 dienomis *The New York Times* skaitytojams buvo pateiktos naujienos apie lietuvių ir lenkų susidūrimus, apie žuvusiuosius, apie bandymus sėsti prie derybų stalo ir žlugusias tokias užmačias. Tokių ir panašių pranešimų turinys, nors tai ir skambėtų ciniškai, buvo iš dalies standartinis. Jei ne viena aplinkybė. Pirma, kaip minėta anksčiau, šie pra-nešimai daugiausia buvo rašomi naudojant lietuviškus informacijos šalti-nius. Todėl ir straipsnių antraštės atspindėjo Lietuvos įvykių eigą⁶⁸. Prie-šingu atveju vargu ar tokie straipsnių pavadinimai kaip *Lenkai nelaukiami lietuviškuose miestuose. Pranešama apie susirėmimus Augustave, Seinuose*

⁶⁶ Denied By Lithuania. That Country Not Planning Move Against Poland // *The New York Times*. 1920 07 11. New York. USA.

⁶⁷ Polish-Lithuanian Clash. Killed and Wounded on Both Sides in Fight on Border // *The New York Times*. 1920 09 01. New York. USA.

⁶⁸ Polish-Lithuanian Clash. Killed and Wounded on Both Sides in Fight on Border // *The New York Times*. 1920 09 01. New York. USA; Lithuanians End Parley. Say Polish Demands Would Violate Treaty Made with Soviet // *The New York Times*. 1920 09 02. New York. USA; Poles Not Welcomed In Lithuanian Towns. Clashes Reported in Augustawo, Sejny and Suwalki - Call Occupation Invasion // *The New York Times*. 1920 09 03. New York. USA; Lithuanians Drive Polish Troops Back // *The New York Times*. 1920 09 04. New York. USA; Poles Attacked By Lithuanians // *The New York Times*. 1920 09 06. New York. USA; Lithuania To Seek Peace With Poland // *The New York Times*. 1920 09 07. New York. USA.

ir *Suvalkuose* būtų išvydę dienos šviesą. Tačiau mums kur kas svarbesnis už antraštes yra pranešimų turinys. Kas gi rašoma šiuose tekstuose, tiksliau – kaip Lietuvos pozicija buvo pateikiama *The New York Times*? Trumpai sakant, bendras vaizdas buvo palankus Lietuvai, t. y. nebuvo žaidžiama galios žaidimų, kai didesnis ir stipresnis agresorius visada arba dažniausiai traktuojamas kaip turintis teisę taip elgtis, o mažas ir silpnas – kaltas jau vien dėl to, kad vilkas alkanas. Lenkai skleidė klaidinančią informaciją apie džiūgaujancius gyventojus (neatmetama, kad galėjo būti ir tokių atvejų, tačiau toli gražu ne masinis reiškinys – S. S.) ir vydami bolševikus siekė panaudoti Lietuvos teritoriją bei susisiekimo kelius savo daliniams perkelti. Dėl to derybos buvo nevaisingos ir nemažai žuvo abiejų šalių karių. Rugsėjo 3 d. straipsnis baigiamas pranašingais žodžiais, kad „*suirutė šioje neramioje Europos dalyje greitai bus dar didesnė*“⁶⁹.

Tiksliai nusakantis susiklosčiusią situaciją ir todėl vertas atskiro komentaro straipsnis antrašte *Lietuviai puolė lenkus* pasirodė rugsėjo 6 d. Jame trumpai skaitytojui pristatoma regiono padėtis, taip pat Lietuvos ir Lenkijos santykiai nuo 1919 m. vasaros iki 1920 m. rudens: „*Lenkija, kurios karinės pajėgos dėl intensyvios Prancūzijos pagalbos yra stipriausios regione, stumdama bolševikus užėmė Lietuvos istorinę sostinę Vilnių, kuri iki šiol negražinama Lietuvai.*“ Dar daugiau – „*Lenkija akivaizdžiai turi užtarėjų Paryžiuje, kur priimami tik jai palankūs sprendimai.*“ Todėl, esant tokiai padėčiai, buvo spėjama, kad konfliktas peraus į karinį susidūrimą, kas ir įvyko lietuviams rugsėjo 5 d. puolus Seinus⁷⁰.

Labai įdomus ir kontroversiškas tekstas pasirodė rugsėjo 13 d. numeryje⁷¹. Tiesa, būtina pažymėti, kad jame aiškiai nurodytas informacijos šaltinis – Amerikos komitetas Lenkijai ginti. Straipsnyje pateikiama visiškai priešinga informacija, nei pranešimuose iš Kauno. Suvalkai, Augustavas ir Seinai, tapę konflikto vieta, pristatomi kaip lenkiški miestai. Beje, kaip ir Vilnius, kuris Lenkijai buvo toks pat svarbus kaip Var-

⁶⁹ Poles Not Welcomed In Lithuanian Towns. Clashes Reported in Augustawo, Sejny and Suwalki - Call Occupation Invasion // *The New York Times*. 1920 09 03. New York.

⁷⁰ Poles Attacked By Lithuanians. Cavalry Outposts Driven from Two Towns on Territory Invaded in Pursuit of Reds // *The New York Times*. 1920 09 06. New York. USA.

⁷¹ Denies Polish Agression. American Committee Blames Lithuanian Expansionists for Clash // *The New York Times*. 1920 09 13. New York. USA.

šuva. Pabaigoje rašoma, kad „*Lietuvoje veikia jėgos, norinčios prijungti prie Lietuvos lietuvių neapgyvendintas teritorijas, kurios priklausė Lietuvai viduramžiais. Būtent šios jėgos yra atsakingos už ekspansinę Lietuvos politiką ir dabartinį Lietuvos ir Lenkijos konfliktą*“.

Atsakymų į tokius ir panašius tekstus laikraštyje neilgai teko laukti. Rugsėjo 22 d. pasirodė JAV teisininko Richardo Crosby de Wolfo, kurio klientė, be kita ko, buvo Lietuvos atstovybė Jungtinėse Valstijose, straipsnis *Lietuva ir Lenkija*⁷². Autorius savo atsakymą skyrė *The New York Times* redaktoriui ir pateikė šiuos argumentus. Lenkijos kaltinimai Lietuvai remiasi principu, „kas ne su manimi, tas prieš mane“. Tačiau, autoriaus nuomone, amerikiečiai turėtų į tai žiūrėti plačiau. Lietuvos požiūris į bolševikus puikiai matyti iš pastarųjų dvejų metų įvykių, tad kaltinti ją veikiančią išvien su bolševikais – nelogiška. Lietuva nepretenduoja į 1772 m. teritorijas (skirtingai nuo Lenkijos), kurios istoriškai yra lietuviškos, tačiau tokios nėra etnografiškai. Lietuva prašo to, kas yra jos etnografiškai, t. y. teritorijų, priklaususių jai 1795 m. padalijimo metu. Lenkijos imperializmas kaip neatsakingo Prancūzijos romantizmo padarinys yra priešingybė ramiai ir santūriai lietuvių prigimčiai⁷³.

Rugsėjo 28 d. buvo išspausdintas Lietuvos vyriausybės kreipimasis į Lietuvos gyventojus dėl pavojingos situacijos regione: „*Kilkite ir ginkluokitės šautuvais, dalgiais ir kirviais, kad atremtumėte lenkų įsibrovėlius, kurie veržiasi į mūsų Tėvynės širdį*“.⁷⁴ Aktyvėjant kovos veiksams, spalio pradžioje ėmė gausėti apie tai pranešimų. Spalio 7 d. pasirodė pranešimas apie lietuvių ir lenkų kovas ties Varėna⁷⁵, spalio 10 d. – apie „*sunkias kovas piečiau nuo Vilniaus, Lietuvos sostinės*“, per kurias abi pusės patyrė nuostolių⁷⁶. Beje, remiantis lietuvių pranešimu, kova būsianti žūtbūtinė.

⁷² Lithuania and Poland. Conflicting Territorial Claims in the Present Crisis // *The New York Times*. 1920 09 22. New York. USA.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Calls on the People to Repel the Poles. Lithuanian Government Fears Occupation of Lida and Vilna, Following Grodno's Fall // *The New York Times*. 1920 09 28. New York. USA.

⁷⁵ Lithuanians Fight Again. Several Divisions Attack the Polish Forces Near Orany. *The New York Times*. 1920 10 07. New York. USA.

⁷⁶ Battle for Vilna Raging Near City. Lithuanian Announce Fight to defend Their Capital from Poles Will Be to a Finish // *The New York Times*. 1920 10 10. New York. USA.

„Tokie yra Suvalkų konferencijos, kurios sprendimų lenkai nepaiso, rezultatai“, – rašoma pranešime⁷⁷. Ko gero, vienas iš įdomesnių tekstų, pradedantis naują temą, pasirodė spalio 11 d. Straipsnis buvo skirtas Liucjano Želigovskio „maištui“ ir vadinamajai Vilniaus kampanijai. Beje, Vilniaus užėmimas sukėlė tikrą tarptautinę audrą ir šiai temai skirtų straipsnių spalio mėnesį pasirodė daugiau nei 10⁷⁸. Visų jų turinys beveik apie tą pačią žinią, kuri tuo metu buvo apsuksiai pateikta Varšuvos. Vietos lenkai, neapsikentę sąjungininkų neteisybės, nusprendė savais metodais išspręsti per ilgai vilkinamą Vilniaus klausimą. O Varšuva tai galėjo įvertinti tik kaip įvykusį faktą. Kadangi šio tyrimo tikslas buvo apskritai žinios apie lietuvių kovas šiuo laikotarpiu, o ne L. Želigovskio invazija, platesnė šių straipsnių analizė bus atliekama ateityje.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Troops Mutiny and Seize Vilna. Two divisions of Polish Forces Under General Zeligowski Occupy Lithuanian Capital // The New York Times. 1920 10 11. New York. USA; Zeligowski Forms Government In Vilna // The New York Times. 1920 10 12. New York. USA; League Warns Poland. Says Occupation of Vilna Violates Pledges, and Request Prompt Retirement from the City // The New York Times. 1920 10 15. New York. USA; Pilsudski Resigns, Then Reconsiders. Polish President Under Pressure of Allies for Seizure of Vilna by Troops // The New York Times. 1920 10 16. New York. USA; Call on Poland to Disavow Raid. Britain and France Also Urge Both Lithuania and Poland to Submit to League // The New York Times. 1920 10 19. New York. USA; Poland Pleads with Allies To Let Her Keep Vilna // The New York Times. 1920 10 20. New York. USA; Urges Polish Army to Show Patience. President Pilsudski Proposes Land Grants as Reward - Lithuania Makes Threats // The New York Times. 1920 10 21. New York. USA; Poland and Vilna // The New York Times. 1920 10 22. New York. USA; Seizure of Vilna By Poles Explained. Prince Lubomirski Says Government Can't Be Blamed for Action of Troops // The New York Times. 1920 10 24. New York. USA; Polish Leaders Asks Parley at Vilna. Also Demands Withdrawal of Other Troops - Lithuanian Orders Mobilization // The New York Times. 1920 10 30. New York. USA.

IŠVADOS

Nepriklausomybės kovų laikotarpiu 1918–1920 m. *The New York Times* puslapiuose skaitytojams buvo pateikta per 100 straipsnių ir informacinių pranešimų, skirtų Lietuvai ir jos kovai dėl valstybingumo. Vyraujantys šių straipsnių pirminiai šaltiniai – pranešimai iš Kauno. Lietuvos vyriausybės oficialūs pranešimai iš Kauno buvo laikomi optimaliai atitinkantys *The New York Times* skaitytojui skirtą turinį. Tyrimo chronologinio laikotarpio pradžioje skaitytojui dar aiškinama, kas yra ir kur yra Lietuva, kokio ji dydžio, pateikiamas gyventojų skaičius, bet ilgainiui to nebesaitaiko. Tai leidžia manyti, kad Lietuva ir jos kovos tampa gana gerai skaitytojui pažįstama tema ir pagalbinės informacijos pateikti nebereikia. Išnagrinėjus šiuos straipsnius galima teigti, kad bolševikai apskritai pristatomi labai neigiamai, prilyginami viską naikinančiai ordai. Todėl kiekvienas kraštas ir jo gyventojai, kovojantys su šiuo blogiu, buvo sveikinami ir vaizduojami kaip kovotojai už laisvę ir bendrąsias žmonijos vertybes. Lietuva kovose su bolševikais dažnai pristatoma kaip laiminti pusė, kuriamas teigiamas jos, kaip Europos sergėtojos, įvaizdis. *The New York Times* beveik neišskyrė bermontininkų kaip savarankiškos karinės jėgos. Dažniau lietuvių priešininkais buvo vadinami vokiečiai, kurie po karo liko šiame regione arba atvyko kaip savanoriai. P. Bermontas-Avalovas, kaip ir E. Virgoličius, paminėti tik epizodiškai. Laikraščio redakcijos nuomone, pagrindinis kovų su Lietuva ir Latvija kaltininkas yra Berlynas ir jo atstovas regione vokiečių generolas von der Goltzas.

Lietuvių ir lenkų konfliktas buvo išskirtinis. Tiek viena, tiek kita valstybė kovojo su bolševikais. Ir tarpusavio nesutarimai, prieš akis turint bendrą priešą, skaitytojui kitame žemyne turėjo būti sunkiai suprantami. Laikraščio, t. y. daugumos autorių straipsnių, kurių informacijos šaltinis – pranešimai iš Kauno arba pačių amerikiečių atstovų pranešimai, pozicija buvo palanki Lietuvai. Lenkija dėl vykdomos politikos neretai įvardijama kaip agresorė, kliūtis stabilumui ir taikai regione.

Įteikta 2016 m. liepos 29 d.

LA GUERRE D'INDÉPENDANCE DE LA LITUANIE EN 1918-1920 DANS LES ARTICLES DU *NEW YORK TIMES*

Dr. Simonas STRELCOVAS
Université de Šiauliai

Dans l'histoire militaire de la Lituanie, la Guerre d'indépendance de la Lituanie en 1918-1920 est un des sujets les plus étudiés par les historiens. Le fondement du caractère innovant de chaque étude est ces sources et la méthode choisie. Cette étude propose au lecteur de voir la Guerre d'indépendance de la Lituanie en utilisant une source un peu inhabituelle. *The New York Times*, un des quotidiens avec le plus grand tirage au monde, a été choisi comme source principale. Le principal objectif de cette étude est de compléter les études déjà existantes consacrées à la Guerre d'indépendance de la Lituanie en incluant de nouvelles sources. Une nouvelle approche est possible en utilisant les outils de communication de masse qui ont contribué de manière essentielle à la formulation de l'appréciation des luttes de l'Indépendance de la Lituanie aux yeux des simples lecteurs (citoyens américains). Une telle étude pourrait être un sérieux complément aux études déjà existantes ou à venir. Une analyse de la presse américaine, française, anglaise et allemande pourrait permettre de voir avec un nouveau regard les luttes de l'Indépendance.

Les articles et les informations sur les combats entre les Lituaniens et les bolcheviques, entre les Lituaniens et les troupes de Bermondts ainsi qu'entre les Lituaniens et les Polonais ont été utilisés pour cette étude. De même, pour une plus grande clarté, des textes sur la Lituanie au sens large et sur ses aspirations d'indépendance nationale dans un sens plus étroit ont été inclus parmi les articles sélectionnés pour l'étude.

THE LITHUANIAN WAR OF INDEPENDENCE IN 1918-1920 IN THE TEXTS OF THE *NEW YORK TIMES*

Dr. Simonas STRELCOVAS
Šiauliai University

The War of Independence in 1918-1920 is one of the most studied themes in the history of warfare of Lithuania. The innovation base of every study is the source base and the method chosen to work with it. This study offers the reader a look at the Lithuanian War of Independence using a somewhat unusual source. One of the world's largest daily newspapers *The New York Times* was selected as a primary source. The main objective of this study is to complement the existing studies of the Lithuanian Independence War with new sources. A new approach is possible using the mass media, which in essence shaped the assessment of Lithuania's independence struggles in the eyes of ordinary readers (US citizens). This and a similar study could be a serious addition to the already existing study and other studies needed to be performed in the future. After analysis of the USA, French, English and German publications, it could be possible to take a fresh look at the struggle for independence.

Articles and information about the fights between the Lithuanians and the Bolsheviks, between the Lithuanians and the Bermondists, the fights between the Lithuanians and the Poles were used for the study. Also, for greater clarity, texts about Lithuania and its statehood aspirations in the broad and narrow senses were added to the list of articles selected for the study.